

Ta'limni rivojlantirish
respublika ilmiy-metodik
markazi

O'QITUVCHILARDA KASBIY
SO'NISHNING OLDINI OLISH:
**SIMULYATSIYALAR VA
KEYSLAR**

Pedagoglar uchun tavsiyalar

“O‘quvchilarda kasbiy so‘nishning oldini olish: simulyatsiyalar va keyslar” nomli pedagoglar uchun tavsiya 2026-yil 10-iyun kuni O‘zbekiston Respublikasi Ta‘limni rivojlantirish respublika ilmiy metodik markazi huzuridagi “Inklyuziv ta‘lim va psixologiya” yo‘nalishi bo‘yicha Ilmiy-metodik kengashning 2-sonli yig‘ilish bayoni bilan nashrga ma‘qullangan.

© **M.Pardayeva, Sh.Toxirova, S.Matkarimova**

Mas‘ul muharrir:

Z.Sangirova — O‘zbekiston Respublikasi Ta‘limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi bo‘lim boshlig‘i.

Dizayner va sahifalovchi:

Sh.Toxirova — O‘zbekiston Respublikasi Ta‘limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi bosh mutaxassisi.

Taqrizchilar:

Umarova Navbahor Shokirovna —Nizomiy nomidagi O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti “Amaliy psixologiya” kafedrasida professori, psixologiya fanlari doktori;

Urakova Shoxida Keldiyarovna —Toshkent viloyati pedagogik mahorat markazi Pedagogika, psixologiya va ta‘lim texnologiyalari kafedrasida katta o‘qituvchisi;

Mazkur tavsiya O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston — 2030” strategiyasini “Atrof-muhitni asrash va “yashil iqtisodiyot” yilida amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida” 2025-yil 30-yanvardagi PF-16-son farmoni bilan belgilangan o‘qituvchilarning kasbiy so‘nishining oldini olish, stresslarga bardoshlilik darajasini oshiruvchi simulyator va keyslar yaratish vazifasi yuzasidan ishlab chiqildi.

Unda o‘qituvchilarda kasbiy so‘nishning oldini olish, stressli va nizoli vaziyatlarda hissiy barqarorlikni saqlash hamda konstruktiv muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Unda maktab ma‘muriyati, o‘qituvchi, o‘quvchi va ota-onalar o‘rtasida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan murakkab vaziyatlar simulyatsiya va keyslar orqali yoritilgan. Qo‘llanma pedagoglarga ortiqcha ish yuklamasi, ta‘lim jarayonidagi nizolar, ota-onalar bilan muammoli muloqot hamda raqamli muhitdagi ziddiyatlarni tahlil qilish va amaliy yechim topishda yordam beradi.

Qo‘llanma umumta‘lim maktablari pedagoglari, sinf rahbarlari, maktab psixologlari, metodistlar hamda maktab ma‘muriyati vakillari uchun mo‘ljallangan.

© “O‘zbekiston Respublikasi Ta‘limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi”
Shayxontohur tumani Alisher Navoiy ko‘chasi 30-uy, 2026-yil.

Mundarija

I BOB. MAKTAB MA'MURIYATI TOMONIDAN O'QITUVCHINI QO'LLAB-QUVVATLASH BILAN BOG'LIQ SIMULYATSIYALAR

- 1.1.** Ortiqcha ish yuklamasi: stressni boshqarish va o'qituvchining professional resursini saqlab qolish.....2
- 1.2.** Yuqori tashkiliy yuklama ostida o'qituvchining hissiy holati.....6
- 1.3.** Pedagogik jamoada yuzaga keladigan nizoli vaziyatlarda ma'muriyat harakatlari.....10

II BOB. O'QITUVCHI VA O'QUVCHILAR O'RTASIDAGI TA'LIM JARAYONIDAGI NIZOLI HOLATLAR SIMULYATSIYALARI

- 2.1.** Dars jarayonida nizolar kelib chiqishining sabablari.....14
- 2.2.** Ta'lim oluvchilar bilan pedagogik muloqotning o'ziga xos xususiyatlari.....17
- 2.3.** Mobil telefonlar va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish bilan bog'liq nizoli vaziyatlar.....20

III BOB. O'QITUVCHI VA OTA-ONALAR O'RTASIDAGI MUAMMOLI MUNOSABATLAR SIMULYATSIYALARI

- 3.1.** O'quvchini baholashga ota-onalarning noroziligi holati bo'yicha simulyatsiya.....24
- 3.2.** O'qituvchi va ota-onalar o'rtasidagi nizolarni hal etishda maktab ma'muriyatining roli.....27
- 3.3.** Maktab va oila o'rtasida ishonchli munosabatlarni shakllantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar.....31
- Xulosa**.....35

Kirish

O'qituvchilardan har kuni moslashuvchanlik, diqqat va qaror qabul qilish ko'nikmalari talab qiladigan turli xil ish vaziyatlariga duch kelishadi. Bu vaziyatlarning ba'zilari qiyinchiliklarga, hissiy stressga yoki muloqotning samaraliroq usullarini izlash zaruratiga olib kelishi mumkin.

O'qituvchilarga professional yordam ko'rsatish maqsadida ushbu simulyatsiyalar va keyslar ishlab chiqildi. Ushbu vositalar sinf sharoitida odatiy maktab vaziyatlarini o'rganish, mumkin bo'lgan harakatlarni tahlil qilish va konstruktiv xulq-atvor variantlarini aniqlashga imkon beradi.

Simulyatsiyalar va keyslar bilan ishlash professional ishonchni rivojlantirishga, stressli vaziyatlarga chidamlilikni oshirishga va amaliy o'qitish ko'nikmalarini takomillashtirishga qaratilgan.

I BOB. MAKTAB MA'MURIYATI TOMONIDAN O'QITUVCHINI QO'LLAB-QUVVATLASH BILAN BOG'LIQ SIMULYATSIYALAR

1.1 Ortiqcha ish yuklamasi: stressni boshqarish va o'qituvchining professional resursini saqlab qolish .

Simulyatsiyaning maqsadi:

Simulyatsiyaning maqsadi o'qituvchilarda ish sharoitlariga va o'zlarining hissiy holatiga ongli munosabatda bo'lish ko'nikmalarini rivojlantirishdir.

Simulyatsiya quyidagilarga qaratilgan:

1. Kasbiy faoliyatda qanday vaziyatlar stressga olib kelishi mumkinligini yaxshiroq tushunish
2. Charchoq va hissiy stress belgilarini darhol seza olish
3. Biz qiyin vaziyatlarga javob berishning xotirjamroq va samaraliroq usullarini ko'rib chiqish
4. Ichki muvozanatni saqlash va shaxsiy resurslarni qo'llab-quvvatlash qobiliyatini rivojlantirish

Simulyatsiya formatida ishlash professional harakatlarga bo'lgan ishonchni oshirishga va o'qitish faoliyatida o'zini qulayroq his qilishga yordam beradi.

Ishtirokchilar:

- O'qituvchi — Saidaxon Rahmatova
- O'quvchi — Jahongir , 12 yosh
- Ota-onasi — Feruza opa, Jahongirning onasi
- Ma'muriyat vakili — O'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari
- Simulyatsiya moderatori maktab psixologi/metodistidir.

O'qituvchi Saidaxon Rahmatova maktabda sakkiz yildan ortiq vaqtdan beri ishlaydi. So'nggi paytlarda u doimiy charchoq va hissiy stressni boshdan kechirmoqda. Bir kunlik dars davomida u bir nechta qiyin vaziyatlarga duch keladi. Dars paytida bir nechta o'quvchilar tartibsizlik qilishadi, suhbatga kirishadi va tanbehlarni e'tiborsiz qoldiradilar. Jahongir ismli o'quvchi (12 yosh) topshiriqni bajarishdan bosh tortadi, o'qituvchi bilan janjallashib qoladi va qo'pol so'zlar aytadi. Darsdan so'ng, o'quvchining onasi o'qituvchiga shikoyat qilib, farzandiga nisbatan adolatsizlik qilinayotganini da'vo qiladi.

Shu kuni ma'muriyat hisobot hujjatlarini shoshilinch ravishda tayyorlash zarurligini eslatadi.

Kun oxirida o'qituvchilar charchoq, asabiylashish va hissiy charchoq hissini boshdan kechiradilar, bu esa kasbiy so'nish xavfini oshiradi.

Rollar va harakatlar:

1. O'qituvchi

o'zining hissiy holatidan xabardor;

o'quvchining xatti-harakatlariga va ota-onaning so'zlariga javob berish usulini tanlaydi;

kun davomida energiya va ustuvorliklarni qanday taqsimlashni hal qiladi.

2. O'quvchi

ta'lim jarayoniga qarshilik ko'rsatadi;

ichki qiyinchiliklarga duch kelgan bo'lishi mumkin (charchoq, motivatsiyaning pasayishi, uydagi muammolar).

3. Ota-ona

suhbatni ayblovchi pozitsiyadan boshlaydi;

bolani hissiy jihatdan himoya qiladi;

To'g'ri muloqot qilinsa, hamkorlik qilishga tayyor.

4. Ma'muriyat vakili

muddatlarga rioya qilishni va rasmiy vazifalarni bajarishni talab qiladi; har doim ham o'qituvchining hissiy holatini hisobga olmaydi.

5. Moderator

aniqlovchi savollar beradi;

muhokamani boshqaradi;

ishtirokchilarga vaziyatni tahlil qilishga yordam beradi;

o'zaro ta'sir dinamikasini boshqaradi.

Muhokama uchun savollar:

O'qituvchi qaysi paytda ichki resurslarini yo'qotishni boshlaydi?

O'qituvchilarning qanday reaksiyalari charchoqning kuchayishiga olib kelishi mumkin?

Ota-ona bilan nizolarsiz qanday qilib muloqot qilish mumkin?

Ma'muriyat va hamkasblar tomonidan qanday yordamga ehtiyoj bor?

KEYS

Ushbu keysning maqsadi o'qituvchilarda hissiy stress bilan bog'liq odatiy professional vaziyatni o'rganish, charchoqning sabablari va xavf omillarini aniqlash hamda professional resurslarni saqlab qolishning mumkin bo'lgan yechimlari va usullarini aniqlashdir.

Vaziyatning tavsifi :

O'qituvchi Saidaxon Rahmatova yaqinda doimiy charchoq, hissiy stress va kasbiy motivatsiyaning pasayishi haqida xabar berdi. Bir necha hafta davomida u asta-sekin to'planib, ichki taranglikni kuchaytiradigan takrorlanuvchi qiyinchiliklarni boshdan kechirmoqda.

Dars davomida tartib-intizom muntazam ravishda buziladi, o'quvchilar o'zaro gaplashishadi va har doim ham tanbehlarga javob berishmaydi. O'quvchilardan biri Jahongir, 12 yosh. U topshiriqlarni bajarishdan bosh tortadi, o'qituvchi bilan bahslashadi va qo'pol gaplar aytadi. O'qituvchining o'quvchini o'quv jarayoniga jalb qilishga urinishlari sezilarli hissiy kuch talab qiladi va har doim ham kutilgan natijalarga olib kelmaydi.

Ota-onalar bilan muloqot qo'shimcha keskinlik manbaiga aylanadi. Bir darsdan so'ng, Jahongirning onasi o'qituvchiga shikoyat qilib, o'g'liga adolatsizlik qilinayotgani va past baholanayotganini da'vo qiladi. Suhbat hissiy jihatdan qizg'in kechadi, ota-ona dastlab o'zini himoya qilishga o'tib, o'qituvchining fikrini qabul qilishni istamaydi.

Shu davrda maktab ma'muriyati o'quvchilarga hisobot hujjatlarini tayyorlash va qo'shimcha tashkiliy talablarni bajarish zarurligini eslatadi. Ta'lim va ma'muriy vazifalarning birgalikdagi ish yuklamasi o'qituvchilarning ish kuni oxirida charchagan, asabiylashgan va hissiy jihatdan holdan toygan bo'lishiga olib keladi.

Vaziyatga yechim:

Bu vaziyatni hal qilish uchun o'qituvchining ish yukini kamaytirish va uning energiyasini saqlab qolish uchun kompleks yondashuv zarur. O'qituvchilar o'z holatlarini erta anglashlari, charchoq va stress belgilarini aniqlashlari va charchoqdan qochishlari muhimdir.

Xususan, o'qituvchi quyidagi usullardan foydalanishi mumkin:

1. "reaksiyadan oldin pauza" texnikasini qo'llash;
2. stressni kamaytirish uchun nafas olish mashqlari;
3. vazifalarni taqsimlash (vaqtni boshqarish);
4. Ortiqcha ish yukini cheklash va vazifalarni topshirish.

Ma'muriyat va hamkasblarning qo'llab-quvvatlashi juda muhim: mas'uliyatni to'g'ri taqsimlash, qiyinchiliklarni muhokama qilish imkoniyatlari va stressni kamaytirishda yordam so'rash imkoniyatlari. Simulyatsiyalar va keyslar ham yaxshi profilaktika chorasi bo'lib, o'qituvchilarga qiyin vaziyatlardan o'tishga, yechim topishga va o'z ishlariga ko'proq ishonch hosil qilishga yordam beradi.

Kutilgan natija:

o'quvchilar va ota-onalar bilan o'zaro munosabatlar paytida o'qituvchilarda hissiy stress darajasini pasaytirish;
mojaroli vaziyatlarda konstruktiv javob berish ko'nikmalarini rivojlantirish;
ta'lim jarayoni ishtirokchilari bilan muloqotni yaxshilash;
professional harakatlarga ishonchni oshirish.

1.2 Yuqori tashkiliy yuklama ostida o'qituvchining hissiy holati

Simulyatsiya maqsadi:

Simulyatsiyaning maqsadi yuqori ma'muriy bosim ostida o'qituvchilar orasida professional charchoqning oldini olish, shuningdek, stressni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish va professional resurslarni saqlab qolishdir.

Ishtirokchilar

- O'qituvchi — Maxfuza Abdullayeva, katta tajribaga ega o'qituvchi
- Ma'muriyat vakili — O'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari
- Moderator — metodist / maktab psixologi

Vaziyatning tavsifi :

O'qituvchi Maxfuza Abdullayeva umumta'lim maktabida ishlaydi. So'nggi paytlarda u bolalar yoki ota-onalar bilan ishlash bilan bog'liq bo'lmagan, balki ma'muriy talablar tufayli doimiy stressni boshdan kechirmoqda.

Qisqa vaqt ichida o'qituvchilarga hisobotlar tayyorlash, elektron jurnallar, jadvallar, monitoring hisobotlari, sertifikatlar va qo'shimcha hujjatlarni to'ldirish vazifasi qayta-qayta yuklatiladi. Bu topshiriqlar ko'pincha cheklangan muddatlarga ega, turli shakllarda takrorlanadi va ish vaqtidan tashqari bajarilishini talab qiladi.

Ma'muriyat o'quvchilarga topshiriqlarni bajarish zarurligini muntazam ravishda eslatib turadi, ammo o'qituvchining sa'y-harakatlari e'tiborga olinmayotganini va qadrlanmaganini his qiladi. Bu doimiy nazorat va bosim hissini yaratadi.

Asta-sekin o'qituvchining ishga bo'lgan ishtiyoqi pasayadi, ma'nosizlik hissi paydo bo'ladi va ular tushkunlikka tushadilar, charchaydilar va asabiylashadilar. O'qituvchi ishi qoniqarsiz bo'lib qolganini va doimiy stress hissiy charchoqqa va kasbda davom etishni istamaslikka olib kelishini ta'kidlaydi.

Rollar va harakatlar:

1. O'qituvchi (Mahfuza Abdullayeva):

hisobot berish va tashkiliy ishlarning katta hajmi tufayli doimiy hissiy stressni boshdan kechiradi;

shaxsiy vaqt va dam olishni qurbon qilib, ma'muriyatning barcha talablarini bajarishga harakat qiladi;

asta-sekin motivatsiyasini yo'qotadi, charchoqni his qiladi va professional faoliyatga qiziqishni kamaytiradi.

2. Ma'muriyat vakili:

o'qituvchi uchun hisobot hujjatlarini tayyorlash bilan bog'liq vazifalarni belgilaydi;

topshiriqlarni bajarish vaqti va sifatini nazorat qiladi;

asosan talablarning rasmiy bajarilishiga e'tibor qaratadi, har doim ham o'qituvchining hissiy holatini hisobga olmaydi.

3. Moderator (metodist / maktab psixologi):

vaziyatni tashqaridan kuzatadi;

stressning asosiy manbalarini aniqlashga yordam beradi;

muhokamani boshqaradi va ishtirokchilarga konstruktiv yechimlarni topishga yordam beradi.

Fikrlash uchun savollar:

Bu vaziyatda o'qituvchi uchun stressning asosiy manbalari qaysi omillar hisoblanadi?

O'qituvchining qanday reaksiyalari hissiy charchoqni kuchaytirishi mumkin?

O'qituvchining professional kuchini saqlab qolishga qanday yordam berishi mumkin?

O'qituvchilarning charchashining oldini olishda ma'muriyat qanday rol o'ynashi kerak?

KEYS

Ushbu keysning maqsadi — ortiqcha ma'muriy ish yuki bilan bog'liq professional vaziyatni tahlil qilish, professional charchoqning xavf omillarini aniqlash va stressni boshqarish va o'qituvchilarning professional resurslarini saqlab qolishning samarali usullarini aniqlashdir.

Vaziyatning tavsifi :

Katta professional tajribaga ega bo'lgan umumta'lim maktabi o'qituvchisi Mahfuza Abdullayeva so'nggi paytlarda asosan ma'muriy ish yuklamasi bilan bog'liq doimiy hissiy stressni boshdan kechirmoqda. Qisqa vaqt ichida u muntazam ravishda hisobotlar tayyorlash, elektron jurnallar, elektron jadvallar va boshqa hujjatlarni to'ldirish vazifasini bajaradi .

Maktab ma'muriyati o'qituvchilarga topshiriqlarni zudlik bilan bajarish zarurligini muntazam ravishda eslatib turadi, ammo o'qituvchi o'z mehnati uchun e'tirof yetishmasligini va rahbariyat tomonidan doimiy bosim o'tkazilishini his qiladi. Bu doimiy nazorat va professional harakatlarning qadrsizlanishi hissini yaratadi.

Asta-sekin o'qituvchilarning kasbiga bo'lgan ishtiyoqi pasayadi, charchoq va asabiylashish kuchayadi va ma'nosizlik hissi paydo bo'ladi. Ishdan qoniqish hissi kamayadi, hissiy so'nish kuchayadi va kasbiy charchoq xavfi paydo bo'ladi.

Vaziyatga yechim:

Ushbu vaziyatni hal qilish uchun ma'muriy bosimni kamaytirish va o'qituvchilarning professional resurslarini tiklashga qaratilgan kompleks yondashuv zarur. Muhim qadam o'qituvchilar o'zlarining hissiy holatidan xabardor bo'lishlari va ortiqcha zo'riqish belgilarini aniqlashlaridir, bu esa o'z vaqtida charchoqning oldini olish choralari ko'rish imkonini beradi.

Ma'muriyat uchun hisobot tizimini optimallashtirish, o'qituvchilarning haqiqiy ish yukini hisobga olish va qo'llab-quvvatlovchi muloqotni ta'minlash muhimdir. O'qituvchilarning professional sa'y-harakatlarini e'tirof etish va psixologik yordam ko'rsatish hissiy farovonlik va barqaror professional natijalarni saqlash uchun sharoit yaratadi.

Kutilayotgan natijalar:

- emotsional stress va surunkali charchoqni kamaytirish;
- kasbiy so'nishning oldini olish;
- kasbiy motivatsiyani tiklash;
- o'qituvchilar va ma'muriyat o'rtasida konstruktiv o'zaro ta'sirlarni rivojlantirish.

1.3. Pedagogik jamoada yuzaga keladigan nizoli vaziyatlarda ma'muriyat harakatlari

Simulyatsiya maqsadi:

Simulyatsiyaning maqsadi pedagogik jamoa ichida yuzaga keladigan o'zaro nizolarni boshqarishda maktab ma'muriyatining to'g'ri harakat strategiyalarini ishlab chiqish, nizoli vaziyatlarni konstruktiv hal etish hamda jamoada sog'lom psixologik muhitni saqlab qolish ko'nikmalarini rivojlantirishdir.

Ishtirokchilar

- Dilnoza Rahimova — maktabda yangi ish boshlagan, zamonaviy metodika va raqamli texnologiyalarni (AKT) faol qo'llaydigan yosh o'qituvchi.
- Zamira Umarova — ko'p yillik tajribaga ega, an'anaviy dars berish uslublariga sodiq va maktabda katta obro'ga ega katta o'qituvchi.
- Maktab direktori — nizoni hal qiluvchi, hakam va qaror qabul qiluvchi shaxs.
- Maktab psixologi — vaziyatni tashqaridan kuzatuvchi va muhokamani boshqaruvchi shaxs.

Vaziyatning tavsifi:

Maktabda ochiq darslar va metodik haftalik o'tkazilishi rejalashtirilgan. Yosh o'qituvchi Dilnoza Rahimova metod birlashma yig'ilishida darslarni interaktiv o'yinlar, keyslar va ta'limiy platformalar orqali tashkil etish tashabbusi bilan chiqadi. Metod birlashma rahbari bo'lgan tajribali o'qituvchi Zamira Umarova esa buni keskin rad etadi: «Bu o'yinlar bolalarni darsdan chalg'itadi, bizga qog'ozdagi reja va jiddiy intizom kerak. Kechagi kelgan yoshlar bizga dars o'tishni o'rgatmasin», — deb e'tiroz bildiradi.

Natijada metod birlashma a'zolari ikki guruhga bo'linib ketadi: yosh kadrlar Dilnozani, yoshi katta ustozlar esa Zamira Umarovani qo'llab-quvvatlaydi. O'zaro fikr almashish ochiq dushmanlikka aylanadi: Zamira Umarova jamoa o'rtasida yosh o'qituvchining tajribasizligini tanqid qila boshlaydi, Dilnoza esa o'zini kamsitilgan his qilib, yig'lagan holda direktor xonasiga ariza bilan kiradi. Jamoadagi bu nizo sababli haftalikka tayyorgarlik to'xtab qoladi, ish muhiti buziladi.

Rollar va harakatlar:

1. Yosh o'qituvchi (Dilnoza Rahimova):

Jamoadagi kamsitishlar va tushunmovchiliklar tufayli kuchli hissiy stressni boshdan kechiradi;

O'zining yangi g'oyalari eskilik sarqiti tufayli bo'g'ilayotganini his qiladi va ishga bo'lgan motivatsiyasi so'nadi;

Tajribali hamkasbining bosimidan charchab, maktab ma'muriyatidan adolat va himoya talab qiladi.

2. Tajribali o'qituvchi (Zamira Umarova):

Yosh kadrning faolligini o'zining ko'p yillik tajribasiga nisbatan hurmatsizlik va "mening o'rnimga ko'z tikish" deb qabul qiladi;

Maktabdagi an'anaviy tartib-intizomni saqlab qolishga harakat qiladi va o'z pozitsiyasidan chekinishni istamaydi;

Shaxsiy ambitsiyalari sababli nizoni butun jamoaga yoyadi va ma'muriyatdan o'zining statusini tan olishni talab qiladi.

3. Ma'muriyat vakili (Maktab direktori):

Nizo jamoa faoliyatiga va dars sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatayotganini ko'radi;

Har ikki tomonni alohida va birgalikda tinglab, hissiyotlarni pasaytirishga va neytrallikni saqlashga harakat qiladi;

Har ikki tomonning ham kuchli jihatlarini (an'anaviy tajriba va zamonaviy AKTni) birlashtiruvchi kompromiss yechim (masalan, mentorlik tizimi yoki qo'shma loyiha) taklif qilishi kerak.

4. Moderator (Metodist / Maktab psixologi):

Vaziyatni tashqaridan, xolis baholaydi;

O'zaro nizoning shaxsiy adovatga aylanib ketish sabablarini (kommunikatsiya yetishmasligi, stereotiplar) aniqlaydi;

Muhokamani boshqaradi va ishtirokchilarga jamoaviy birlikni tiklash uchun yo'nalish beradi.

Fikrlash uchun savollar:

1. Bu vaziyatda pedagogik jamoadagi nizoning kelib chiqishiga sabab bo'lgan asosiy psixologik va professional omillar (manbalar) qaysilar?
2. O'qituvchilarning qaysi noto'g'ri reaksiyalari yoki harakatlari ushbu nizoning jamoa ichida yanada avj olishiga va bo'linishga olib keldi?
3. Maktab ma'muriyati (direktor) nizoning dastlabki bosqichidayoq uning oldini olish uchun qanday profilaktik choralar ko'rishi kerak edi?
4. Ushbu vaziyatda har ikki o'qituvchining ham motivatsiyasini saqlab qolgan holda, jamoani birlashtirish uchun ma'muriyat qanday konstruktiv va yakuniy yechimni qo'llashi lozim?

KEYS

Pedagogik jamoa ichida yuzaga keladigan jamoaviy nizolarni boshqarishda maktab ma'muriyatining to'g'ri harakat strategiyalarini ishlab chiqish, nizoli vaziyatlarni boshlang'ich bosqichda aniqlash hamda jamoani parokandalikdan asrash ko'nikmalarini rivojlantirish.

Vaziyatning tavsifi:

Yangi o'quv yilida maktabda innovatsion metodika haftaligini o'tkazish rejalashtiriladi. Metod birlashma yig'ilishida yosh o'qituvchi Dilnoza Rahimova ochiq darslarni raqamli texnologiyalar va interaktiv platformalar orqali o'tish tashabbusini ilgari suradi. Biroq, ko'p yillik tajribaga ega va jamoada katta obro'si bo'lgan Zamira Umarova buni keskin rad etib: «Bu o'yinlar bolalarni darsdan chalg'itadi, bizga jiddiy tartib kerak, kechagi kelgan yoshlar bizga dars o'tishni o'rgatmasin», — deydi.

Bu ziddiyat sababli fan kafedrası ikki guruhga bo'linib ketadi: yosh kadrlar Dilnozani, yoshi katta ustozlar esa Zamira opani qo'llaydi. Ish muhiti buziladi, o'qituvchilar bir-biri bilan gaplashmay qo'yadi. Zamira opa jamoa o'rtasida yosh o'qituvchining tajribasizligini tanqid qila boshlaydi, Dilnoza esa o'zini kamsitilgan his qilib, yig'lagan holda direktor xonasiga ariza bilan kiradi. Haftalikka tayyorgarlik butunlay to'xtab qoladi.

Vaziyatga yechim:

Ushbu keskin jamoaviy nizoning oldini olish va tarqalib ketayotgan muhitni tiklash uchun maktab direktori muammoga neytral hakam sifatida yondashadi. Direktor dastlab har ikki o'qituvchi bilan alohida suhbatlashib, ularning shaxsiy e'tirozlarini tinglaydi va jamoadagi o'zaro nizoning hissiy bosimini pasaytiradi. So'ngra jamoani birlashtiruvchi umumiy yig'ilish tashkil etilib, unda nafaqat innovatsiyalar, balki an'anaviy dars berish tajribasining ham maktab uchun ahamiyati yuqoriligi ta'kidlanadi. Ma'muriyat har ikki tomonning ham manfaatini va kuchli jihatlarini inobatga olgan holda "Ustoz-shogird" an'anasini joriy qiladi. Haftalik dasturi qayta ko'rib chiqilib, unda zamonaviy AKT usullari va an'anaviy metodlar uyg'unlashtirilgan qo'shma loyihalar shaklida dars o'tish tizimi joriy etiladi. Shu orqali ikki avlod o'rtasidagi adovat o'zaro hamkorlikka yo'naltiriladi.

Kutilayotgan natijalar:

Nizoli vaziyatlarning sabablarini bartaraf etish: O'qituvchilar o'rtasidagi tushunmovchilik va qarashlar xilma-xilligi shaxsiy adovatdan professional hamkorlik darajasiga o'tkaziladi.

Jamoaviy bo'linishning oldini olish: Guruhbozlikka chek qo'yiladi, umumiy maqsad (haftalikni muvaffaqiyatli o'tkazish) yo'lida jamoaning yaxlitligi va sog'lom psixologik muhiti qayta tiklanadi.

Profilaktik choralar tizimini yaratish: Ma'muriyat kelgusida o'quv rejalarini tasdiqlashdan avval barcha yosh guruhlari fikrini inobatga oluvchi ochiq muhokama maydonini yo'lga qo'yadi.

Kasbiy motivatsiyani o'zaro muvozanatlash: Yosh o'qituvchining kreativ g'oyalari bo'g'ilishidan asrab qolinadi, shu bilan birga, tajribali ustozning maktabdagi yuksak mavqeyi va hurmati saqlab qolinadi.

II BOB. O'QITUVCHI VA O'QUVCHILAR O'RTASIDAGI TA'LIM JARAYONIDAGI NIZOLI HOLATLAR SIMULYATSIYALARI

2.1. Dars jarayonida nizolar kelib chiqishining sabablari

Simulyatsiyaning maqsadi:

Ishtirokchilarga dars jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida yuzaga keladigan nizolarning sabablarini aniqlash, nizoning rivojlanish bosqichlarini tahlil qilish hamda nizolarni pedagogik muloqot orqali bartaraf etish yo'llarini o'rgatish.

Vaziyatning tavsifi:

7-sinf matematika darsi davom etmoqda. O'qituvchi yangi mavzuni tushuntirayotganda, Aziz ismli o'quvchi partadoshi bilan gaplashib o'tiradi. O'qituvchi unga bir necha marta tanbeh beradi, biroq Aziz suhbatni davom ettiradi.

O'qituvchi jahli chiqib:

Aziz, sen doim darsga xalaqit berasan! Agar dars tinglamasang, sinfdan chiqib ket! — deydi.

Aziz esa o'zini nohaq ayblangan deb hisoblab:

Men hech nima qilganim yo'q, nega faqat menga gapiryapsiz? — deb javob qaytaradi.

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi tortishuv kuchayadi. Sinfdagi boshqa o'quvchilar ham vaziyatga e'tibor qaratib, dars jarayoni buziladi.

Ishtirokchilar:

- Matematika o'qituvchisi
- Aziz – 7-sinf o'quvchisi
- Partadosh o'quvchi
- Sinfdagi boshqa o'quvchilar

Rollar va harakatlar

O'qituvchi:

Darsni olib boradi.

O'quvchining intizom buzayotganini ko'radi.

Hissiyotlarga berilib, keskin tanbeh beradi.

Vaziyatni nazorat qilishga urinadi.

Aziz:

Dars vaqtida partadoshi bilan gaplashadi.

Tanbehni adolatsiz deb qabul qiladi.

O'zini himoya qilishga harakat qiladi.

O'qituvchi bilan bahslashadi.

Partadosh o'quvchi:

Suhbatda ishtirok etadi.

Vaziyatga turlicha munosabat bildirishi mumkin.

Boshqa o'quvchilar

Nizoni kuzatadi.

Ayrimlari kuladi yoki izoh beradi.

Darsga bo'lgan e'tibor pasayadi.

Fikrlash uchun savollar:

Nizoning yuzaga kelishiga qanday omillar sabab bo'ldi?

O'qituvchi vaziyatni boshqacha hal qilishi mumkinmidi?

Azizning javob reaksiyasiga nimalar ta'sir qilgan bo'lishi mumkin?

O'qituvchi tomonidan ishlatilgan iboralarning qaysi biri nizoni kuchaytirdi?

O'quvchi tomonidan qaysi xatti-harakatlar pedagogik muhitga salbiy ta'sir ko'rsatdi?

Dars davomida hissiyotlarni boshqarish nima uchun muhim?

KEYS

Dars jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida yuzaga keladigan nizolarning sabablarini aniqlash, pedagogik muloqotdagi xatolarni tahlil qilish hamda nizolarni konstruktiv hal etish ko'nikmalarini rivojlantirish.

Vaziyat tavsifi:

7-sinf matematika darsi davom etmoqda. O'qituvchi yangi mavzuni tushuntirayotganda, Aziz ismli o'quvchi partadoshi bilan gaplashib o'tiradi. O'qituvchi unga bir necha marta tanbeh beradi, biroq Aziz suhbatni davom ettiradi.

Shundan so'ng o'qituvchi jahli chiqib:

Aziz, sen doim darsga xalaqit berasan! Agar dars tinglamasang, sinfdan chiqib ket! — deydi.

Aziz esa o'zini nohaq ayblangan deb hisoblab:

Men hech nima qilganim yo'q, nega faqat menga gapiryapsiz? — deb javob qaytaradi.

Natijada o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi tortishuv kuchayadi. Sinfdagi boshqa o'quvchilar ham vaziyatga aralasha boshlaydi va dars jarayoni izdan chiqadi.

Vaziyatga yechim

Mazkur vaziyatda nizoning kuchayishiga o'qituvchining hissiyotlarga berilishi, o'quvchining esa himoyaviy munosabat bildirishi sabab bo'lgan. O'qituvchi o'quvchining shaxsiyatini emas, uning xatti-harakatini baholashi, keskin iboralar ishlatmasligi va vaziyatni xotirjam boshqarishi lozim edi.

Aziz esa o'qituvchi bilan bahslashish o'rniga, tanbehni qabul qilib, dars tartibiga rioya qilishi kerak edi.

Nizoni hal qilish uchun:

- o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida individual suhbat tashkil etish;
- nizoning sabablarini aniqlash;
- o'zaro hurmat va ishonchni tiklash;
- sinf qoidalarini yana bir bor eslatish;
- kelgusida bunday holatlarning oldini olish bo'yicha kelishuvga erishish tavsiya etiladi.

Kutilayotgan natijalar:

dars jarayonida nizolar kelib chiqishining asosiy sabablarini aniqlaydi;
pedagogik muloqotdagi xatolarni tahlil qiladi;
o'qituvchi va o'quvchi mas'uliyatini ajrata oladi;
hissiyotlarni boshqarishning ahamiyatini tushunadi;
nizolarni konstruktiv hal etish bo'yicha takliflar ishlab chiqadi;
sinfda sog'lom psixologik muhitni saqlash usullarini o'rganadi.

2.2. Ta'lim oluvchilar bilan pedagogik muloqotning o'ziga xos xususiyatlari

Simulyatsiyaning maqsadi:

Ishtirokchilarda o'smir yoshdagi o'quvchilar bilan samarali pedagogik muloqot o'rnatish, nizoli vaziyatlarda hissiy muvozanatni saqlash, ota-ona va maktab ma'muriyati bilan konstruktiv (ijobiy) muloqot munosabatlarini shakllantirish ko'nikmalarini rivojlantirish.

Vaziyatning tavsifi:

Informatika (yoki tabiiy fanlar) darsida Jahongir topshiriqni bajarish o'rniga telefonda o'yin o'ynab o'tiradi. Saidaxon opa unga bir necha bor tanbeh beradi. Jahongir esa: "Baribir bu mavzu menga hayotda kerak bo'lmaydi, zerikarli" deb javob qaytaradi va sinfdoshlarining oldida o'qituvchining obro'siga putur yetkazadi. Yetmagandek, o'qituvchi uning telefonini olib qo'yimoqchi bo'lganida, Jahongir keskin qarshilik ko'rsatadi. Saidaxon opa hissiyotlarini jilovlay olmay, unga baland ovozda baqiradi va sinfdan haydab yuborish bilan tahdid qiladi.

Ertasi kuni bu vaziyat o'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari xonasida, ona (Feruza opa) ishtirokida muhokama qilinadi.

Vaziyatni tushuntira turib, o'quvchining tartibsizligi va pedagogik etikaga rioya qilmaganidan shikoyat qiladi. Muloqotda o'smir yoshining xususiyatlarini inobatga olmaganini (baqirganini) tan oladi yoki o'zini oqlashga harakat qiladi

Ishtirokchilar:

- O'qituvchi: Saidaxon Rahmatova (Informatika fani o'qituvchisi).
- O'quvchi: Jahongir, 12 yosh (6-sinf o'quvchisi, o'smirlik davriga qadam qo'ygan).
- Ota-onasi: Feruza opa (Jahongirning onasi).
- Ma'muriyat vakili: O'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari.
- Moderator (Metodist / Maktab psixologi):

Rollar va harakatlar:

O'qituvchi (Saidaxon Rahmatova):

Vaziyatni tushuntira turib, o'quvchining tartibsizligi va pedagogik etikaga rioya qilmaganidan shikoyat qiladi.

Muloqotda o'smir yoshining xususiyatlarini inobatga olmaganini (baqirganini) tan oladi yoki o'zini oqlashga harakat qiladi.

O'quvchi (Jahongir):

O'zini aybdor his qilsa-da, himoya pozitsiyasini egallaydi. Hammaga dars zerikarli tuyulganini, o'qituvchi faqat unga yopishib olganini va uning shaxsiyatiga tekkanini aytadi.

Ota-ona (Feruza opa):

O'g'lining darsda telefon o'ynaganini qisman qoralasa ham, o'qituvchining baqirgani va bolaning shaxsiyatini kamsitganidan norozi bo'ladi. "O'qituvchi pedagog sifatida bolani qiziqтира olishi kerak edi" degan talabni qo'yadi.

Ma'muriyat vakili (Direktor o'rinbosari):

Tomonlarni tinglaydi. Maktab ichki tartib-qoidalari (telefondan foydalanish cheklovlari) va "Pedagogik etika qoidalari"ga tayanib, muvozanatni ushlaydi. Konfliktni janjalsiz, har ikki tomonning xatolarini ko'rsatgan holda hal qilishga chorlaydi.

Maktab psixologi:

Muzokarani boshqaradi, hissiyotlar avj olganda "To'xta" tugmasini bosib, ishtirokchilarga to'g'ri muloqot strategiyalarini eslatib turadi.

Fikrlash uchun savollar:

1. O'qituvchi va o'quvchi bir-birini tinglamadi, hissiyotlarni boshqara olmadi.
2. O'qituvchi hurmat va xotirjamlikni saqlamadi, o'quvchi esa muomala madaniyati va bo'ysunish qoidalariga rioya qilmadi.
3. 12 yoshli o'smirning mustaqillikka intilishi, hissiy ta'sirchanligi va tengdoshlari oldida obro'ga bo'lgan ehtiyoji hisobga olinishi kerak edi.
4. "Jahongir, sening hozirgi harakating darsga xalaqit beryapti va meni tashvishga solyapti. Keling, vaziyatni tinch yo'l bilan hal qilamiz."
5. Ona vaziyatni xolisona o'rganishga intilishi, o'qituvchi esa ota-onalar bilan muntazam va hurmatga asoslangan muloqot olib borishi lozim.

KEYS

Rahmatova unga bir necha bor tanbeh beradi. Jahongir esa bunga javoban sinfdoshlarining oldida: «Baribir bu mavzu menga hayotda kerak bo'lmaydi, zerikarli», — deb javob qaytaradi va o'qituvchining obro'siga putur yetkazadi. Yetmagandek, o'qituvchi uning telefonini olib qo'ymoqchi bo'lganida, Jahongir keskin qarshilik ko'rsatadi. Saidaxon opa hissiyotlarini jilovlay olmay, unga baland ovozda baqiradi va sinfdan haydab yuborish bilan tahdid qiladi.

Ertasi kuni bu vaziyat o'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari xonasida, o'quvchining onasi Feruza opa va maktab psixologi ishtirokida muhokama qilinadi. Suhbat davomida o'qituvchi o'smir yoshining xususiyatlarini inobatga olmay baqirganini tan oladi, o'quvchi dars zerikarli bo'lganini aytib himoya pozitsiyasini egallaydi, ona esa o'qituvchining baqirganidan norozi bo'lib, pedagog bolani qiziqтира olishi kerak edi degan talabni qo'yadi.

Vaziyatga yechim:

Ushbu keskin pedagogik va oilaviy nizoning oldini olish hamda muloqot muhitini tiklash uchun maktab ma'muriyati va psixologi muammoga neytral hakam sifatida yondashadi. Maktab psixologi muzokarani boshqarib, hissiyotlar avj olganda „To'xta“ taktikasi orqali tomonlarni to'g'ri muloqot strategiyasiga qaytaradi. Direktor o'rinbosari maktab ichki tartib-qoidalari (telefondan foydalanish cheklovlari) va „Pedagogik etika qoidalari“ga tayanib, xolis muvozanatni ushlaydi hamda har ikki tomonning xatolarini ko'rsatgan holda konfliktni janjalsiz hal qilishga chorlaydi.

O'qituvchi emotsiyalarni jilovlab, o'quvchi bilan konstruktiv muloqot modeliga o'tadi («Jahongir, sening hozirgi harakating darsga xalaqit beryapti va meni tashvishga solyapti. Keling, vaziyatni tinch yo'l bilan hal qilamiz»). Ota-ona va o'qituvchi o'rtasida bolaning ta'limga bo'lgan munosabatini yaxshilash bo'yicha muntazam va hurmatga asoslangan hamkorlik kelishuvi yo'lga qo'yiladi.

Kutilayotgan natijalar:

Nizoli vaziyatlarning sabablarini bartaraf etish: O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro tinglamaslik va hissiyotlarni boshqara olmaslik muammosi bartaraf etilib, muloqot madaniyati qayta tiklanadi.

Jamoaviy va oilaviy bo'linishning oldini olish: Ota-onaning maktabga nisbatan noroziligiga chek qo'yiladi, ona vaziyatni xolisona o'rganishga intiladi, maktab va oila o'rtasida o'quvchining ta'lim-tarbiyasi yo'lida sog'lom psixologik muhit qayta tiklanadi.

Profilaktik choralar tizimini yaratish: Ma'muriyat va o'qituvchi kelgusida dars jarayonida 12 yoshli o'smirning mustaqillikka intilishi, hissiy ta'sirchanligi va tengdoshlari oldida obro'ga bo'lgan ehtiyojini (yosh xususiyatlarini) oldindan inobatga oluvchi pedagogik yondashuv tizimini yaratadi.

2.3. Mobil telefonlar va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish bilan bog'liq nizoli vaziyatlar

Simulyatsiya maqsadi:

Ishtirokchilarga ijtimoiy tarmoqlar tufayli yuzaga keladigan real hayotiy nizolarni tahlil qilishni o'rgatish, shaxsiy daxlsizlik huquqini tushuntirish va virtual tarmoqdagi harakatlarning real oqibatlarini ko'rsatib berish.

Vaziyatning tavsifi:

Maktab tadbirida bir guruh do'stlar qiziqarli va biroz kulgili rasm va videolarga tushishadi. Davra faollaridan biri - Malika, o'zining ijtimoiy tarmoqdagi sahifasiga ushbu jarayon aks etgan videoni joylashtiradi.

Muammo shundaki, videoda guruhdagi boshqa bir ishtirokchi - Sardorning juda noqulay va kulgili holatda yiqilib tushgani ham aks etgan edi. Video tezda ommalashib ko'plab "layk" va masxaraomuz izohlar yig'a boshlaydi. Sardor buni ko'rib, o'zini haqoratlangan his qiladi va Malikadan videoni zudlik bilan o'chirishni talab qiladi. Malika esa: "Bu shunchaki hazil, hamma senga kulgili va ijobiy qarayapti, sahifamning ko'rilishi oshib ketdi, o'chirmayman", - deb rad etadi. O'rtada jiddiy nizo kelib chiqadi va bunga boshqa do'stlar ham aralashadi.

Ishtirokchilar:

- **Malika (blogger):** Videoni o'chirishni istamaydi, uni oddiy kontent deb hisoblaydi.
- **Sardor (jabrlanuvchi):** Videoning tarqalishidan norozi, uni o'chirishni talab qiladi.
- **Jasur (Malikaning tarafdori):** Vaziyatni yumshatishga harakat qiladi, buni oddiy trend deb biladi.
- **Laylo (Sardorning tarafdori):** Malikaning harakatini noto'g'ri deb hisoblaydi va do'stining huquqlarini himoya qiladi.

Rollar va harakatlar:

1. Malika (Blogger)

Xarakteri: Shijoatli, ijtimoiy tarmoqlarda mashhur bo'lishni xohlaydi, "kontent" yaratishni yaxshi ko'radi.

Harakatlari: Videoni o'chirishni istamaydi. Sardorning reaksiyasini "haddan tashqari ortiqcha hayajon (drama)" deb hisoblaydi. O'zini oqlash uchun internetda hamma narsa ochiq ekanligini iddao qiladi.

2. Sardor (Jabrlanuvchi)

Xarakteri: Biroq tortinchoq, shaxsiy hayoti va obro'siga jiddiy qaraydi.

Harakatlari: Video ostidagi izohlardan qattiq siqilgan. Malikani uning ruxsatisiz shaxsiy videosini tarqatganlikda va ustidan kuldirganlikda ayblaydi. Agar video o'chirilmasa, kattalarga (yoki ma'muriyatga) murojaat qilishini aytib ogohlantiradi.

3. Jasur (Malikaning tarafdori)

Xarakteri: Doimo vaziyatning ijobiy tomonini ko'rishga intiladi.

Harakatlari: Malikani himoya qiladi: "Sardor, bunchalik jiddiy olma, rasmga tushayotganda o'zing ham kulayotgan eding-ku, bu shunchaki trend",- deb vaziyatni yumshatmoqchi bo'ladi.

4. Laylo (Sardorning tarafdori)

Xarakteri: Adolatli, do'stlarining his-tuyg'ularini birinchi o'ringa qo'yadi.

Harakatlari: Malikaning harakatini "shaxsiy hududga hurmatsizlik" deb baholaydi. Malikaga internetdagi mashhurlik do'stlikdan ustun bo'lmasligi kerakligini tushuntirishga harakat qiladi.

Fikrlash uchun savollar:

1. O'quvchilar nizing yechimini qidirayotganda, raqamli etikani (shaxsiy chegaralarni) do'stlik munosabatlaridan ustun qo'ya olishdimi yoki aksinchami?
2. Bugungi o'smirlar ongida ijtimoiy tarmoqdagi virtual obro' (layk, prosmotr) real hayotdagi insoniy munosabatlardan ko'ra muhimroq qadriyatga aylanib ulgurganmi?
3. Ishtirokchilar "shaxsiy hudud" va "ruxsatsiz tasvir qoldirish qonunbuzarlik ekani" haqida yetarlicha tushunchaga egami yoki buni shunchaki oddiy xafagarchilik deb hisoblashyaptimi?
4. O'quvchilar "Jabrlanuvchi" (Sardor)ning o'rniga o'zlarini qo'yib, uning ruhiy holatini (kiberbulling ta'sirini) chin dildan his qila olishdimi?
5. Ushbu simulyatsiya o'quvchilarning real hayotda telefon kamerasidan foydalanish va internetga kontent yuklash haqidagi kundalik odatlarini o'zgartirishga qanchalik turtki bera oladi?

KEYS

O'quvchilarni ijtimoiy tarmoqlarda xavfsiz va mas'uliyatli harakat qilishga o'rgatish, shaxsiy ma'lumotlar va tasvirlardan foydalanishda boshqalarning huquqlariga hurmat bilan munosabatda bo'lish ko'nikmalarini rivojlantirish.

Vaziyat tavsifi:

Maktab tadbirida olingan videoni Malika ijtimoiy tarmoqqa joylashtiradi. Videoda Sardorning noqulay holatda yiqilgani ham aks etadi. Video tezda tarqalib, masxaraomuz izohlar yig'a boshlaydi.

Sardor o'zini haqoratlangan his qilib, videoni o'chirishni talab qiladi. Malika esa buni oddiy hazil deb hisoblab, videoni o'chirishdan bosh tortadi. Natijada o'quvchilar o'rtasida nizo kelib chiqadi.

Vaziyatga yechim:

Tomonlar maktab psixologi yoki sinf rahbari ishtirokida suhbatga jalb qilinadi. Malika Sardorning roziligisiz uning tasvirini tarqatish noto'g'ri ekanligini tushunadi va videoni o'chiradi. Sardorning his-tuyg'ulari inobatga olinadi, o'quvchilarga shaxsiy ma'lumotlarni internetda joylashtirish qoidalari tushuntiriladi. Tomonlar o'zaro hurmat va kelishuv asosida yarashtiriladi.

Kutiladigan natija:

1. O'quvchilar shaxsiy daxlsizlik va rozilik tamoyillarining ahamiyatini anglaydi.
2. Ijtimoiy tarmoqlarda mas'uliyatli xulq-atvor ko'nikmalari shakllanadi.
3. Nizolarni muloqot va kelishuv orqali hal qilish tajribasi rivojlanadi.
4. O'quvchilarda internet madaniyati va raqamli xavfsizlik bo'yicha tushunchalar mustahkamlanadi.

III BOB. O'QITUVCHI VA OTA-ONALAR O'RTASIDAGI MUAMMOLI MUNOSABATLAR SIMULYATSIYALARI

3.1. O'quvchini baholashga ota-onalarning noroziligi holati bo'yicha simulyatsiya

Simulyatsiya maqsadi:

Ushbu simulyatsiyaning maqsadi o'qituvchilarda ota-onalar bilan mojaroli vaziyatlarda samarali muloqot olib borish, hissiy barqarorlikni saqlash va baholash mezonlarini asosli tushuntirish ko'nikmalarini rivojlantirishdan iborat.

Simulyatsiya quyidagilarga qaratilgan:

1. Ota-onalar bilan nizoli vaziyatlarda konstruktiv muloqot qilish ko'nikmasini shakllantirish;
2. Baholash mezonlarini aniq va tushunarli izohlash;
3. Hissiy bosim ostida xotirjamlikni saqlash;
4. O'qituvchi va ota-onalar o'rtasida hamkorlik muhitini yaratish.

Ishtirokchilar:

- O'qituvchi – Dilnoza Karimova
- O'quvchi – Azizbek, 10 yosh
- Ota-ona – Mohira opa, Azizbekning onasi
- Maktab ma'muriyati vakili – sinf rahbari yoki direktor o'rinbosari
- Moderator – maktab psixologi yoki metodist

Vaziyat tavsifi:

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi Dilnoza Karimova matematika fanidan nazorat ishlarini tekshiradi. Azizbek ismli o'quvchi bir nechta topshiriqlarni noto'g'ri bajargani sababli "3" baho oladi. Darsdan keyin Azizbekning onasi Mohira opa maktabga kelib, farzandining bahosidan noroziligini bildiradi.

Ota-ona farzandining uyda yaxshi tayyorlanganini, o'qituvchi esa unga nisbatan adolatsiz baho qo'yganini ta'kidlaydi. Suhbat davomida ota-ona hissiyotga berilib gapiradi, o'qituvchini ayblaydi va bahoni o'zgartirishni talab qiladi.

O'qituvchi esa baholash mezonlariga tayangan holda vaziyatni tushuntirishga harakat qiladi. Shu bilan birga, suhbatning mojaro tusiga kirib ketmasligi uchun xotirjamlikni saqlashi zarur bo'ladi.

Rollar va harakatlar:

1. O'qituvchi

baholash mezonlarini tushuntiradi;
hissiy bosim ostida xotirjam muloqot olib boradi;
ota-onaga o'quvchining xatolari va yutuqlarini ko'rsatadi;
hamkorlik asosida yechim taklif qiladi.

2. O'quvchi

bahodan norozi bo'lishi mumkin;
ota-onasining himoyasiga suyanadi;
ayrim topshiriqlarni tushunmagan bo'lishi mumkin.

3. Ota-ona

suhbatni e'tiroz va ayblov bilan boshlaydi;
farzandini himoya qiladi;
tushuntirishlardan so'ng hamkorlikka tayyor bo'lishi mumkin.

4. Ma'muriyat vakili

vaziyatni xolis kuzatadi;
nizoni tinch yo'l bilan hal qilishga yordam beradi;
baholashning shaffofligini ta'minlashga e'tibor qaratadi.

5. Moderator

muhokamani boshqaradi;
ishtirokchilarga savollar beradi;
muloqotdagi xatolar va samarali usullarni tahlil qiladi.

Muhokama uchun savollar:

O'qituvchi ota-onaning hissiy munosabatiga qanday javob berishi kerak?

Baholash mezonlarini tushuntirishda qanday usullar samarali hisoblanadi?

Mojaroni kuchaytiruvchi omillar nimalardan iborat?

Ota-onalar bilan ishonchli hamkorlikni qanday yo'lga qo'yish mumkin? O'quvchining motivatsiyasini pasaytirmaslik uchun qanday yondashuv zarur?

KEYS

Ushbu keysning maqsadi o'qituvchi va ota-onalar o'rtasidagi baholash bilan bog'liq nizoli vaziyatlarni tahlil qilish, muammoning sabablarini aniqlash va samarali muloqot orqali yechim topish ko'nikmalarini rivojlantirishdan iborat.

Vaziyat tavsifi:

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi Dilnoza Karimova chorak yakunida o'quvchilarning bilimini baholaydi. Azizbek matematika fanidan bir nechta mavzularni to'liq o'zlashtirmagani sababli pastroq baho oladi.

Ertasi kuni uning onasi Mohira opa maktabga kelib, o'qituvchidan noroziligini bildiradi. U farzandi uyda muntazam tayyorlanishini, biroq o'qituvchi unga nisbatan qattiqqo'l munosabatda bo'layotganini aytadi.

Suhbat davomida ota-ona ovozini balandlatadi va bahoni o'zgartirishni talab qiladi. O'qituvchi esa baholash mezonlari asosida ish tutganini tushuntiradi. Vaziyat asta-sekin keskinlashib boradi.

Muammoning asosiy sabablari:

- ota-onaning baholash mezonlarini yetarli tushunmasligi;
- hissiy muloqot va ayblov ohangi;
- o'quvchining ayrim bilim bo'shliqlari;
- o'qituvchi va ota-ona o'rtasidagi hamkorlikning sustligi.

Vaziyatga yechim:

Mazkur vaziyatni hal qilish uchun o'qituvchi avvalo xotirjamlikni saqlashi va suhbatni konstruktiv yo'nalishga burishi zarur.

Samarali yondashuvlar:

- Baholash mezonlarini aniq misollar bilan tushuntirish;
- O'quvchining kuchli tomonlarini ham ta'kidlash;
- Ota-onani tinglash va uning fikriga hurmat bilan munosabat bildirish;

O'quvchi uchun qo'shimcha yordam rejasini ishlab chiqish;
Ota-ona va o'qituvchi hamkorligini kuchaytirish.

Kutilayotgan natijalar:

o'qituvchi va ota-ona o'rtasida ijobiy muloqot shakllanishi;
nizoli vaziyatlarni konstruktiv hal qilish ko'nikmalarining rivojlanishi;
o'quvchining o'qishga bo'lgan motivatsiyasini saqlab qolish;
baholash jarayoniga nisbatan ishonchni oshirish.

3.2. O'qituvchi va ota-onalar o'rtasidagi nizolarni hal etishda maktab ma'muriyatining roli

Simulyatsiya maqsadi:

Ushbu simulyatsiyaning maqsadi maktab ma'muriyatining o'qituvchi va ota-onalar o'rtasidagi nizoli vaziyatlarni bartaraf etishdagi rolini tahlil qilish, nizolarni konstruktiv hal etish hamda ta'lim jarayonida sog'lom hamkorlik muhitini yaratish ko'nikmalarini rivojlantirishdan iborat.

Simulyatsiya quyidagilarga qaratilgan:

1. Maktab ma'muriyatining nizoli vaziyatlardagi vositachilik rolini tushuntirish;
2. O'qituvchi va ota-onalar o'rtasida samarali muloqotni tashkil etish;

3. Hissiy keskinlikni kamaytirish va muammoni tinch yo'l bilan hal qilish;
4. Baholash va tarbiyaviy jarayonlarda hamkorlikni mustahkamlash.

Ishtirokchilar:

- O'qituvchi – Dilnoza Karimova
- O'quvchi – Azizbek, 10 yosh
- Ota-ona – Mohira opa
- Maktab ma'muriyati vakili – direktor o'rinbosari
- Moderator – maktab psixologi yoki metodist

Vaziyat tavsifi:

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi Dilnoza Karimova matematika fanidan nazorat ishlarini tekshiradi. Azizbek ismli o'quvchi bir nechta topshiriqlarni noto'g'ri bajargani sababli past baho oladi.

Ertasi kuni Azizbekning onasi Mohira opa maktabga kelib, farzandiga adolatsiz baho qo'yilganini ta'kidlaydi. Suhbat davomida ota-ona hissiyotga berilib gapiradi, o'qituvchini ayblaydi va bahoni qayta ko'rib chiqishni talab qiladi.

Vaziyat keskinlashgani sababli maktab direktorining o'quv ishlari bo'yicha o'rinbosari suhbatga aralashadi. Ma'muriyat vakili vaziyatni xolisona o'rganish, tomonlarni tinglash va nizoni konstruktiv yo'l bilan hal qilishga harakat qiladi.

Ma'muriyat vakili baholash mezonlarini ko'rib chiqadi, o'quvchining ishlari bilan tanishadi hamda ota-ona va o'qituvchi o'rtasida o'zaro tushunishni shakllantirish uchun vositachilik qiladi.

Rollar va harakatlar:

1. O'qituvchi

baholash mezonlarini tushuntiradi;
xotirjam muloqotni saqlashga harakat qiladi;
o'quvchining xatolari va yutuqlarini ko'rsatadi;
hamkorlik asosida yechim taklif qiladi.

2. Ota-ona

farzandini himoya qiladi;
hissiy munosabat bildiradi;
bahoni qayta ko'rib chiqishni talab qiladi;
tushuntirishlardan so'ng hamkorlikka tayyor bo'lishi mumkin.

3. O'quvchi

bahodan norozi bo'lishi mumkin;
ayrim mavzularni to'liq tushunmagan bo'lishi mumkin;
ota-onasining munosabatidan ta'sirlanadi.

4. Ma'muriyat vakili

nizoni xolisona baholaydi;
tomonlarni tinglaydi;
konstruktiv muloqotni tashkil qiladi;
muammoni adolatli hal qilishga yordam beradi;
maktab ichki tartib-qoidalariga rioya etilishini nazorat qiladi.

5. Moderator

muhokamani boshqaradi;
ishtirokchilarga savollar beradi;
samarali muloqot usullarini tahlil qiladi;
nizoni hal qilishdagi ijobiy yondashuvlarni ko'rsatadi.

Muhokama uchun savollar:

Maktab ma'muriyati nizoli vaziyatlarda qanday rol bajarishi kerak?
Ota-onalar bilan ishlashda qaysi muloqot usullari samarali hisoblanadi?
Mojaroni kuchaytiruvchi omillar nimalardan iborat?
Ma'muriyat o'qituvchini qanday qo'llab-quvvatlashi mumkin?
Ota-ona, o'qituvchi va ma'muriyat o'rtasida ishonchli hamkorlikni qanday shakllantirish mumkin?

KEYS

Keys maqsadi:

Ushbu keysning maqsadi maktab ma'muriyatining o'qituvchi va ota-onalar o'rtasidagi nizolarni hal qilishdagi rolini tahlil qilish, muammoning sabablarini aniqlash hamda samarali boshqaruv va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishdan iborat.

Vaziyat tavsifi:

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi Dilnoza Karimova chorak yakuniy baholarini e'lon qiladi. Azizbek matematika fanidan pastroq baho oladi. Ota-onasi Mohira opa bu bahodan norozi bo'lib, maktabga keladi.

U o'qituvchini farzandiga nisbatan qattiqqo'l munosabatda bo'layotganlikda ayblaydi. Suhbat davomida ota-ona hissiyotga berilib, ovozini balandlatadi. O'qituvchi esa vaziyatni tushuntirishga harakat qilsa-da, mojaro kuchayib boradi.

Vaziyatga direktor o'rinbosari aralashadi. U har ikki tomonning fikrini tinglaydi, baholash mezonlarini ko'rib chiqadi va suhbatni tinch yo'nalishga burishga harakat qiladi.

Muammoning asosiy sabablari:

- ota-onaning baholash tizimini to'liq tushunmasligi;
- hissiy muloqot va ayblov ohangi;
- o'qituvchi va ota-onalar o'rtasida muntazam aloqa yo'qligi;
- o'quvchining ayrim bilim bo'shliqlari;
- muammoni vaqtida muhokama qilmaslik.

Vaziyatga yechim:

Mazkur vaziyatni hal qilish uchun maktab ma'muriyati vositachilik rolini samarali bajarishi zarur.

Samarali yondashuvlar:

- Har ikki tomonni xolis tinglash;
- Baholash mezonlarini ochiq tushuntirish;
- Mojaroni hissiy emas, faktlarga asoslanib muhokama qilish;
- O'quvchi uchun qo'shimcha yordam rejasini ishlab chiqish;
- Ota-onalar bilan muntazam hamkorlikni yo'lga qo'yish;
- O'qituvchini ma'naviy va metodik jihatdan qo'llab-quvvatlash.

Kutilayotgan natijalar:

- o'qituvchi va ota-onalar o'rtasida ijobiy muloqot shakllanishi;
- nizolarni konstruktiv hal qilish ko'nikmalarining rivojlanishi;
- ma'muriyatning vositachilik roli kuchayishi;
- o'quvchining o'qishga bo'lgan motivatsiyasini saqlab qolish;
- ta'lim jarayoniga nisbatan ishonchning ortishi.

3.3. Maktab va oila o'rtasida ishonchli munosabatlarni shakllantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar

Simulyatsiyaning maqsadi:

Simulyatsiyaning maqsadi o'qituvchilar va ota-onalarda o'zaro hurmat, ochiq muloqot va hamkorlik asosida ishonchli munosabatlarni shakllantirish ko'nikmalarini rivojlantirishdir.

Simulyatsiya quyidagilarga qaratilgan:

1. Ota-ona va maktab o'rtasidagi samarali muloqot usullarini o'rganish;
2. Mojaroli vaziyatlarda hissiyotlarni boshqarishni rivojlantirish;
3. O'quvchi manfaatini ustuvor qo'ygan holda hamkorlik qilish;
4. O'zaro ishonch va tushunishni mustahkamlash.

Ishtirokchilar:

- O'qituvchi — Nigora Xasanova
- O'quvchi — Kamron, 10 yosh
- Ota-ona — Kamronning onasi Zuhra opa
- Ma'muriyat vakili — direktor o'rinbosari
- Moderator — maktab psixologi

Vaziyat tavsifi:

Boshlang'ich sinf o'quvchisi Kamron so'nggi haftalarda darslarda kamroq qatnashmoqda, uy vazifalarini muntazam bajarmayapti va sinfdoshlar bilan tez-tez tortishmoqda. O'qituvchi Nigora Xasanova bu holatni sezib, ota-onasi bilan suhbat tashkil qiladi.

Suhbat davomida Zuhra opa farzandiga maktabda yetarlicha e'tibor berilmayotganini aytadi va o'qituvchining tanbehlaridan norozi ekanligini bildiradi. O'qituvchi esa Kamronning darslarga tayyorgarligi sustlashganini tushuntirishga harakat qiladi.

Vaziyat keskinlashmasligi uchun suhbatga direktor o'rinbosari va maktab psixologi jalb qilinadi. Ular tomonlarni tinglab, muammoni hamkorlik orqali hal qilishga yo'naltiradi.

Rollar va harakatlar:

1. O'qituvchi

vaziyatni xotirjam tushuntiradi;
o'quvchining holati haqida aniq misollar keltiradi;
ota-onaga hamkorlik taklif qiladi.

2. Ota-ona

farzandining manfaatini himoya qiladi;
hissiy munosabat bildirishi mumkin;
to'g'ri yondashuv orqali hamkorlikka tayyor bo'ladi.

3. O'quvchi

ichki qiyinchiliklarni boshdan kechirayotgan bo'lishi mumkin;
qo'llab-quvvatlash va tushunishga ehtiyoj sezadi.

4. Ma'muriyat vakili

suhbatni xolis boshqaradi;
tomonlar o'rtasida vositachilik qiladi;
umumiy yechim ishlab chiqishga yordam beradi.

5. Moderator

muloqotni nazorat qiladi;
muhokamani konstruktiv yo'nalishga olib boradi;
ishtirokchilarga vaziyatni tahlil qilishda yordam beradi.

Muhokama uchun savollar:

Suhbat davomida qaysi holatlar nizoga sabab bo'lishi mumkin edi?

O'qituvchi ota-onaning ishonchini qanday qozonishi mumkin?

Ota-ona bilan samarali hamkorlik qilish uchun qanday usullar foydali?

Ma'muriyat qanday vositachilik qilishi kerak?

O'quvchi manfaatini himoya qilish uchun qanday choralar ko'riladi?

KEYS

Ushbu keysning maqsadi maktab va oila o'rtasidagi ishonchli hamkorlikni rivojlantirish, nizoli vaziyatlarni konstruktiv hal qilish hamda o'quvchi manfaatini himoya qilish bo'yicha amaliy yondashuvlarni tahlil qilishdir.

Vaziyat tavsifi:

Sinf rahbari Nigora Xasanova 4-sinf o'quvchisi Kamronning darsdagi faolligi pasayganini va uy vazifalarini muntazam bajarmayotganini kuzatadi. O'qituvchi ota-onani maktabga suhbatga taklif qiladi.

Kamronning onasi Zuhra opa maktabga kelib, o'g'lining uyda yaxshi o'qishini, muammo o'qituvchining talabchanligida ekanligini aytadi. Suhbat davomida ota-ona hissiyotga berilib, o'qituvchini farzandiga nisbatan qattiqqo'l munosabatda bo'layotganlikda ayblaydi.

O'qituvchi esa o'quvchining dars jarayonidagi holatini misollar orqali tushuntirishga harakat qiladi. Vaziyatni yumshatish uchun direktor o'rinbosari suhbatga aralashadi va tomonlarni xolis tinglaydi.

Muammoning asosiy sabablari:

ota-onaning vaziyat haqida to'liq ma'lumotga ega emasligi;

hissiy muloqot va ayblov ohangi;

o'qituvchi va ota-onalar o'rtasida muntazam aloqa yo'qligi;

o'quvchining psixologik qiyinchiliklari;

muammoni vaqtda muhokama qilmaslik.

Vaziyatga yechim:

Mazkur vaziyatni hal qilish uchun maktab va ota-onalar o'rtasida ochiq, samimiy va hamkorlikka asoslangan muloqotni yo'lga qo'yish muhimdir.

Samarali yondashuvlar:

Har ikki tomonni xolis tinglash;

Muammoni hissiyot emas, faktlar asosida muhokama qilish;

O'quvchi uchun individual yordam rejasini ishlab chiqish;

Ota-onalar bilan muntazam aloqa o'rnatish;

Psixologik va pedagogik qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish;

O'qituvchi va ota-onalar o'rtasida o'zaro hurmat muhitini shakllantirish.

Kutilayotgan natijalar:

maktab va oila o'rtasidagi ishonch mustahkamlanadi;

ota-onalar bilan samarali hamkorlik rivojlanadi;

nizolarni konstruktiv hal qilish ko'nikmalari shakllanadi;

o'quvchining o'qishga motivatsiyasi oshadi;

ta'lim jarayoniga nisbatan ijobiy munosabat kuchayadi.

Xulosa

Mazkur simulyatsiya va keyslar o'qituvchilarning kasbiy faoliyatida uchraydigan murakkab pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish hamda ularni samarali hal etish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Materiallar orqali o'qituvchi, ota-ona, o'quvchi va maktab ma'muriyati o'rtasidagi samarali muloqot, hamkorlik va nizolarni konstruktiv boshqarish usullari yoritilgan. Ushbu amaliy mashg'ulotlar pedagoglarda kasbiy kompetensiyalarni, kommunikativ madaniyatni, stressga bardoshlilikni va muammoli vaziyatlarda oqilona qaror qabul qilish ko'nikmalarini mustahkamlashga yordam beradi. Natijada ta'lim jarayonida sog'lom psixologik muhit, o'zaro ishonch va samarali hamkorlikni ta'minlash uchun zarur bo'lgan kasbiy fazilatlar rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Pedagogning maqomi to'g'risida"gi Qonuni. - Toshkent, 2024-yil 1-fevral (O'RQ-901).
2. Бойко В. В. Психическая энергия в профессиональном общении - Санкт-Петербург: Питер, 2006.
3. Гришина Н. В. Психология конфликта. 2-е изд. - Санкт-Петербург: Питер, 2008.
4. Вготский Л. С. Педагогическая психология. - Москва: АСТ, 2019.
5. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении — Москва: Просвещение, 1987.
6. Томас К. У. Конфликты и методы их разрешения. - Нью-Йорк: Академик Пресс, 1976.